

EEN BLIK OP ZELFSTURING*

Het concept zelfsturing is een begrip dat in de literatuur en praktijk veel ladingen draagt. Vanuit verschillende invalshoeken (neurowetenschappelijk, onderwijskundig, pedagogisch, psychologisch) zijn er raakpunten. Omdat het doel richting geeft aan de concrete operationalisering van zelfsturing gebruiken we het communicatiemodel van Simon Sinek (2009) - Why? How? What? - om het concept te verhelderen.

WAAROM IS ZELFSTURING IN ONDERWIJS BELANGRIJK?

Zelfsturing past binnen een emancipatorisch mens- en maatschappijbeeld. Dit beeld gaat ervan uit dat iedereen (met bijzondere aandacht voor kinderen in maatschappelijk kwetsbare situaties) kansen moet krijgen om zichzelf te leren sturen in zijn leven en, om er voldoende vaardig in te worden, hiertoe de nodige competenties kan ontwikkelen. Zelfsturing betekent hierbij niet dat je het allemaal zelf alleen moet doen, maar wel dat je net de kansen krijgt vanuit je omgeving en dat je ook beroep kan doen op die omgeving.

Kansen bieden om zelfsturend te worden.

Net in de context van onderwijs dienen we dus kansen te bieden om te groeien in zelfsturing zodat leerlingen er competent in kunnen worden. Zo kan elke leerling hiertoe gestimuleerd worden. Dit kunnen en mogen doen, is zinnig in het kader van het schoolse leren, maar ook met het oog op studietoetsen in de toekomst, groeikansen in de professionele setting en het bevorderen van de eigen levenskwaliteit. Het maakt (samen met zelfvertrouwen) dat je weerbaar en veerkrachtig in het leven kan staan.

Dit sluit aan bij de basisassumptie dat de leerling bij het leren geen passieve ontvanger is, wel iemand met een actieve rol. Iemand die met de aangeboden leeransen aan de slag gaat om zich kennis en vaardigheden echt eigen te maken, dat vraagt een bepaalde mate van zelfsturing van de leerling. Er zijn grote verschillen tussen kinderen van dezelfde leeftijd, waarbij o.a. de thuissituatie een bepalende rol blijkt te spelen. Toch kan zelfsturing bij elk van hen groeien door er expliciet mee aan de slag gaan. Het onderwijs heeft hierin dan ook een cruciale rol op te nemen.

* Wij beschouwen zelfsturing en zelfregulatie als synoniemen.

HOE ONTWIKKELEN WE ZELFSTURING BIJ LEERLINGEN?

Leerkrachten en schoolteams hebben samen een betekenisvolle rol in de ontwikkeling van zelfsturing. Zij creëren een leeromgeving waarin ze ondersteuning en kansen bieden om zelfsturing te stimuleren. Dit speelt zich zowel af op macroniveau (maatschappelijk engagement), op mesoniveau (in de schoolvisie en -cultuur, als transversaal doel, vanuit een visie op zelfsturing leerkrachten hierin professionaliseren), als op microniveau (concrete vertaalslag in de les).

Concreet betekent dit dat leerkrachten en schoolteams:

1 een *duidelijk kader* scheppen waarin ze doelen en keuzes met betrekking tot zelfsturing expliciteren, als vast onderdeel van het didactisch handelen. Leerkrachten zijn zich met andere woorden bewust van waarom ze wat doen met betrekking tot zelfsturing en geven hier ook (op een gepaste manier) taal aan naar hun leerlingen.

2 leerlingen *tijd en ruimte geven in een positief en op groei gericht leerklimaat* in functie van zelfsturing. Daarom bouwen leerkrachten keuzes in, stimuleren ze hun leerlingen elkaar te inspireren en samen te leren, geven ze oefenkansen én zelfs mogelijkheden om tegen de lamp te lopen.

3 een *begeleidende rol* opnemen waarin ze leerlingen ondersteunen in hoe zelfsturing zich ontwikkelt. Ze motiveren, stimuleren en dagen hun leerlingen uit. Waar nodig geven ze extra richting en sturing aan hun leerlingen, vooral in functie van (meta)cognitieve en emotionele strategieën. En leerkrachten durven ook loslaten, afbouwen en vertrouwen geven.

4 *kennis opbouwen* over zelfsturing (waarom, hoe en wat). Leerkrachten weten wat zelfsturing is, hoe dit ontwikkelt en welke rol de omgeving kan spelen in het ontwikkelen van zelfsturing. Leerkrachten kunnen met andere woorden uitleggen waarom aandacht voor zelfsturing nodig is, realistische verwachtingen stellen, (grote) verschillen tussen leerlingen (h)erkennen, ...

5 hebben zicht op het belang van de eigen rol in de ontwikkeling van zelfsturing bij hun leerlingen. Ze kunnen hun eigen zelfsturing inschatten, vermits zij als *rolmodel* cruciaal zijn in het aanbieden van leeransen voor leerlingen. Leerkrachten kunnen met andere woorden kritisch kijken naar wat ze doen, ze kunnen zichzelf inschatten, bijvoorbeeld realistische plannings opstellen en anderzijds flexibel bijsturen waar nodig ...

WAT IS ZELFSTURING?

Zelfsturing is de manier waarop een leerling zijn leren kan sturen. Het is een competentie, een vaardigheid die ontwikkeld moet worden, maar tegelijk ook een houding en een vorm van zelfinzicht. Zelfsturing doet beroep op een samenspel van elementen dat leerlingen in staat stelt hun eigen pad en leren in handen te nemen en richting te geven.

De executieve functies (impulscontrole, werkgeheugen, flexibiliteit, ...) zijn de achterliggende neuro-psychologische mechanismen, die vanuit de hersenen mee het gedrag aansturen. Deze spelen dus voortdurend een meer achterliggende rol en zijn niet dusdanig rechtstreeks te bespelen.

We kunnen echter niet zomaar eenvoudigweg spreken van 'de zelfsturende leerling': er is niet één generieke vorm van 'goede zelfsturing' die voor elke leerling geldt of één beste vorm van zelfsturing waar we naar zouden streven. Daarenboven spelen ook de context en inhouden (vakken) een belangrijke rol in hoe iemand zijn zelfsturing toont.

Zo zien we dezelfde leerling in de ene context (bv. speelplaats) weinig zelfsturend in tegenstelling tot een andere context (bv. huiswerk maken). Voor leerlingen is het daarom van belang dat zij kennis en vaardigheden ontwikkelen die hen in staat stellen om zichzelf te sturen in deze diverse contexten en inhouden.

Concreet betekent dit dus dat zelfsturing bestaat uit:

een component met betrekking tot overtuigingen

waarbij een op groei gerichte mindset en openheid tot leren centraal staat. Het is belangrijk om (in)zicht te krijgen op de impact van eigen overtuigingen op gedrag en beleving, bv. in het omgaan met fouten.

een cognitieve component

waarbij je weet welke strategieën je kan inzetten om deze inhoud effectief en efficiënt te leren, bv. 'Welke voorkennis heb ik reeds? Hoe pak ik een oefening best aan en welke alternatieven zijn er?'

een metacognitieve component

waarbij je kan plannen, aanpakken en terugblikken en eventueel flexibel bijsturen. Dit betekent dat je vooropgestelde doelen concreet maakt en in stapjes structureert, leerstrategieën inzet (hoofd- en bijzaken onderscheiden, verbanden leggen, samenvatten, ...), reflecteert en overlegt met anderen. Het is dus ook de component die maakt dat je leert uit vorige ervaringen.

een sociale component

waarbij leerlingen elkaar gaan opzoeken voor hulp of steun, of ook volwassenen inschakelen (de leerkracht, een ouder, buur, ...). Het gaat hierbij zowel om sociale vaardigheden die ingezet worden om jezelf te sturen (co-regulatie), als om processen van verbinden, afstemmen op elkaar en de groep (socially shared regulation of learning).

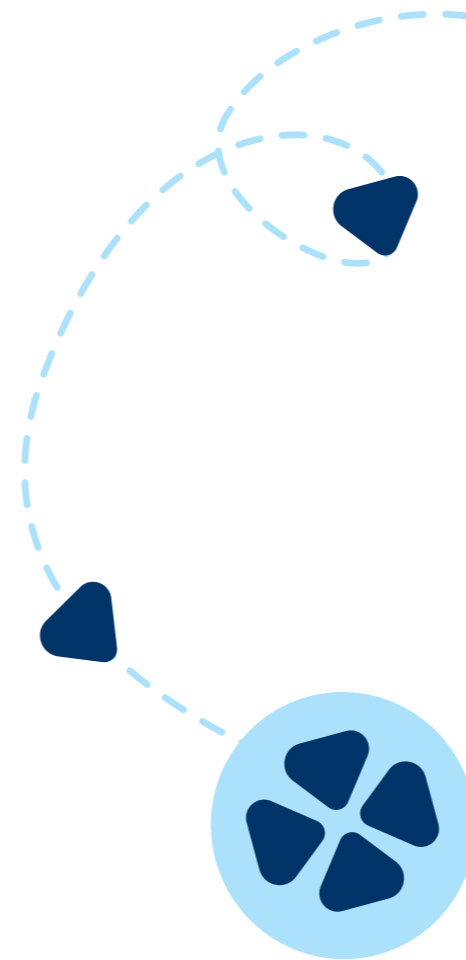
een motivationele component

waarbij leerlingen bewust worden van eigen doelen (weten wat je wil), initiatief kunnen en durven nemen, verantwoordelijkheid opnemen voor wat je belangrijk vindt. Het gaat er hier ook om hoe leerlingen zichzelf motiveren en op welke manier ze de ruimte die ze krijgen om autonomie in te zetten al of niet benutten.

een emotionele component

waarbij leerlingen hun emoties gaan reguleren en een weg zoeken om met bv. stress of onzekerheid om te gaan, alsook het gericht opzoeken van positieve emoties als bekrachtiging.

Al deze componenten komen samen in het gedrag dat de leerling toont. In het gedrag wordt met andere woorden de zelfsturing van de leerling ook zichtbaar en komt zijn zelfsturing tot uiting. Deze componenten kunnen wel geëxpliciteerd worden en op maat van de context aangepast.

Deze tekst kwam tot stand via een Delphi-studie uitgevoerd door het expertisecentrum Education & Development. 27 experts participeerden aan twee digitale rondes. Eerst werd gepeild naar kernelementen, vervolgens werd een eerste versie doorgestuurd die alle experts konden becommentariëren om zo te komen tot deze synthese.

CREDITS AAN:

Adèle Diamond, Carol Dweck, Ferre Laevers, Diane Smidts, Laurence Steinberg, Lev Vygotsky, Barry Zimmerman en aan alle experts die participeerden: Ilse Aerden, Marlies Baeten, Nadine Bongaerts, Eva Brattinga, Hadewych Delbaere, Katrien Dewaele, Hilde De Wever, An Dumoulin, Esther Heinze, Lieve Lemmens, Sylvia Mommaerts, Jeltsen Peeters, Valérie Thomas, Ine Thys, Jeroen Thys, Tinne Van Camp, Caroline Vancraeyveldt, Sanne Van Hoef, Mieke Van Ingelghem, Bert Van Puyenbroeck, An Verburgh, Hannelore Verstappen, Lies Wijnants, Lotte Wilms en Ruth Wouters
Eindredactie door Ilse Aerden, Sylvia Mommaerts en Evy Weijs

Referentie: Education & Development (2021). Een blik op zelfsturing via een Delphi-studie. UCLL Research & Expertise - research-expertise.ucll.be/nl/zelfsturing

UCLL
HOGESCHOOL

**RESEARCH &
EXPERTISE**